Gárdos István

Az önfelmentés újabb köre

VISSZHANG - XLVII. évfolyam 8. szám, 2003. február 21.

Súlyos leegyszerűsítés és aránytalanság az az Ungváry Rudolf írásában (Az önfelmentés körei, ÉS, 2002. december 13.) végighúzódó megkülönböztetés, amely szerint a fasizmus alatt a zsidóknak, a pártállam idején pedig a szocializmussal szembenállóknak kellett félniük. E megkülönböztetés elfedi azt a tényt, hogy a fasizmus és a második világháború végét megelőző magyarországi jobboldali berendezkedések túlnyomó többsége elsősorban totalitárius és csupán másodsorban rasszista politikai rendszerek voltak. Ezért a zsidók és a zsidóként megbélyegzett németek vagy magyarok mellett kellő alappal félhetett minden baloldali, liberális, demokrata vagy egyébként más ember.

Fontos tudatosítani és hangsúlyozni, hogy e rendszerek működtetői, együttműködői, szimpatizánsai által elkövetett bűnök sértettjei korántsem csak a zsidók, hanem mindazok, akik világnézeti, erkölcsi, esztétikai vagy politikai okból, aktívan vagy passzívan, ellenezték azok fennállását. Ez nem azt jelenti, hogy a zsidóság körében véghezvitt pusztítás ne lett volna minden más elnyomott és üldözött csoporténál szörnyűségesebb, de a bűn ennél sokkal kiterjedtebb, e rendszerek totalitarizmusa a társadalom széles köre ellen irányult. Soha nem fogjuk a dolgot megérteni, valóságos helyének megfelelően kezelni, ha a fasizmust és a többi jobboldali diktatúrát egyszerűen zsidóüldözésnek tekintjük, a demokráciaellenességet pedig fenntartjuk a kommunista pártállam számára. Éppen a totalitarizmus és a rasszizmus együttese eredményezte és jellemezte azt a társadalmi, politikai közeget, amelyben az égbekiáltó botrány megtörténhetett.

Az önfelmentésnek egy, Ungváry által nem említett formája a holokauszt olyan rajtunk kívül (felül) álló, rendkívüli eseményként való tekintése, amellyel kapcsolatban, egy rendkívül szűk csoporttól esetleg eltekintve, az emberi felelősség fel sem vethető. Ha azonban a valóban felfoghatatlan esettel nem önmagában, hanem a történelmi környezetével együtt próbálunk szembenézni, akkor a holokauszt megtörténtét lehetővé tevő kulturális, erkölcsi és politikai állapot, valamint az annak kialakulásához vezető út, a hétköznapi, a klerikális és politikai antiszemitizmus, az antidemokratikus, elnyomó politikai berendezkedés, valamint az azt segítő ideológiák szerepe megkerülhetetlenné válik.

Úgy tűnik mégis, erős a késztetés egy olyan kényelmes közvélekedés kialakulására, hogy a jobboldallal való társadalmi megbékéléshez elegendő a zsidóságtól való valamiféle szimbolikus bocsánatkérés. Ez azonban nyilván nem elég, nem vezetne megbékéléshez, de könnyen eredményezhetné azt, hogy bűnbakként a túlélő zsidóság (vagy a zsidóként megbélyegzett baloldaliak és liberálisok) makacsságát, megbocsátásra való képtelenségét, esetleg tudatos szembenállását tüntetik fel. A bűnnel való "eredményes szembenézés és elhatárolódás" (Ungváry) csak akkor lehetséges, ha azt nem engedjük zsidókérdésként feltüntetni. Nemcsak azért, mert nem fogadjuk el az emberek megkülönböztetését vallási, etnikai stb. hovatartozásuk szerint, hanem azért, mert tudjuk, hogy a szóban forgó évtizedek antidemokratikus, elnyomó politikai berendezkedése lényegében a társadalom egésze, a haza ellen elkövetett bűn volt. E tekintetben nemigen van különbség a két totalitarizmus között.

Mindezt megtanulhattuk, ha korábban és máshonnan nem, az elmúlt hónapokban Kertész Imrétől, aki nem győzi írásaiban és nyilatkozataiban ezt hangsúlyozni. A valódi tét ezért a rendszerváltás óta éppen az, hogy a politikai szabadság körülményei között újjászülető pártok és mozgalmak, a jobb- és a baloldalon egyaránt, a történelmi múltból mely hagyományt fogadnak el folytatásra érdemes példaként. Valódi változást csak az a politika hozhat, amelyikben őszinte törekvések vannak a múlttal való szembenézésre, és amelyik gyakorlatában és retorikájában következetesen elhatárolódik saját "átkos" múltjától,

antidemokratikus és rasszista hagyományaitól.

Gárdos István